Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (treće vijeće)

18. prosinca 2025.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Tržišno natjecanje – Članak 102. UFEU-a – Zlouporaba vladajućeg položaja – Veleprodajno tržište goriva u Bugarskoj – Istiskivanje marže konkurenata ili učinak ‚cjenovnih škara' – Definicija tržišta proizvoda – Vertikalno podijeljeno tržište – Uzimanje u obzir sustava trošarina"

U predmetu C-260/24,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Administrativen sad Sofija-oblast (Upravni sud regije Sofija, Bugarska), odlukom od 15. travnja 2024., koju je Sud zaprimio 15. travnja 2024., u postupku

„Lukoil Bulgarija" EOOD

protiv

Komisija za zaštita na konkurencijata,

SUD (treće vijeće),

u sastavu: C. Lycourgos, predsjednik vijeća, O. Spineanu-Matei (izvjestiteljica), S. Rodin, S. Gervasoni i N. Fenger, suci,

nezavisna odvjetnica: L. Medina,

tajnik: R. Stefanova-Kamisheva, administratorica,

uzimajući u obzir pisani dio postupka i nakon rasprave održane 10. travnja 2025.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za „Lukoil Bulgarija" EOOD, J. Pekunov i A. Veličkov, *advokati*, A. Pekunova, *juriskonsult*, i A. Robertson, *KC*,

– za Komisija za zaštita na konkurencijata, M. Goranova, N. Minčeva i J. Nenkova,

– za bugarsku vladu, C. Mitova, R. Stojanov i T. Cingileva, u svojstvu agenata,

– za Europsku komisiju, V. Hitrovs, E. Rousseva i I. Söderlund, u svojstvu agenata,

* Jezik postupka: bugarski

odlučivši, nakon što je saslušao nezavisnu odvjetnicu, da u predmetu odluči bez mišljenja,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 102. UFEU-a.

2 Zahtjev je upućen u okviru spora između društva „Lukoil Bulgarija” EOOD (u daljnjem tekstu: društvo Lukoil Bulgarija) i Komisije za zaštita na konkurencijata (Komisija za zaštitu tržišnog natjecanja, Bugarska) (u daljnjem tekstu: bugarsko tijelo za tržišno natjecanje) u vezi s valjanošću Odluke br. 184 od 16. veljače 2023. (u daljnjem tekstu: odluka bugarskog tijela za tržišno natjecanje) kojom je to tijelo utvrdilo da je to društvo zlouporabilo vladajući položaj.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 Člankom 102. UFEU-a određuje se:

„Svaka zlouporaba vladajućeg položaja od strane jednog poduzetnika ili više njih na unutarnjem tržištu ili njegovu znatnom dijelu zabranjena je kao nespojiva s unutarnjim tržištem u mjeri u kojoj bi mogla utjecati na trgovinu među državama članicama.

Takva se zlouporaba može osobito sastojati od:

(a) neposrednog ili posrednog nametanja nepravednih kupovnih ili prodajnih cijena ili drugih nepravednih trgovinskih uvjeta;

(b) ograničivanja proizvodnje, tržištâ ili tehničkog razvoja na štetu potrošača;

(c) primjene nejednakih uvjeta na istovrsne poslove s ostalim trgovinskim partnerima, čime ih se stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;

(d) uvjetovanja sklapanja ugovora preuzimanjem dodatnih obveza od strane drugih stranaka koje, po svojoj naravi ili prema trgovačkoj praksi, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom tih ugovora.”

Bugarsko pravo

4 Članak 21. Zakona za zaštita na konkurencijata (Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, DV br. 102 od 28. studenoga 2008., u daljnjem tekstu: ZZK) određuje:

„Zabranjuje se postupanje poduzetnika koje predstavlja monopolistički ili vladajući položaj, kao i postupanje dvaju ili više poduzetnika u zajedničkom vladajućem položaju, koje može spriječiti, ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje i koje utječe na interese potrošača, osobito:

1. neposredno ili posredno nametanje nepravednih kupovnih ili prodajnih cijena ili drugih nepravednih trgovinskih uvjeta;

2. ograničavanje proizvodnje, trgovine i tehničkog razvoja na štetu potrošača;

3. primjena različitih uvjeta za istu vrstu ugovora u pogledu određenih partnera, što ih stavlja u neravnopravan položaj između konkurenata;

4. uvjetovanje sklapanja ugovora time da druga strana preuzme dodatne obveze ili sklopi dodatne ugovore koji, po svojoj prirodi ili prema uobičajenim trgovačkim običajima, nisu povezani s predmetom glavnog ugovora ili njegovim izvršenjem;

5. neopravdano odbijanje isporuke robe ili usluge stvarnom ili potencijalnom klijentu kako bi se ometale njegove poslovne aktivnosti.”

Glavni postupak i prethodna pitanja

5 Iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da djelatnosti gospodarske grupe Lukoil (u daljnjem tekstu: grupa Lukoil) u Bugarskoj uključuju proizvodnju, veleprodaju i maloprodaju naftnih derivata, čime je, na taj način, obuhvaćen cijeli lanac vrijednosti u sektoru prodaje tih proizvoda. Unutar te grupe, društvo „Lukoil Neftohim Burgas” AD, koje raspolaže jedinom rafinerijom sirove nafte u Bugarskoj, najveći je proizvođač motornih goriva koja se prodaju u toj državi članici. Društvo Lukoil Bulgarija djeluje na veleprodajnom tržištu motornih goriva, odnosno benzina za automobile i dizela (u daljnjem tekstu: veleprodajno tržište goriva), i upravlja jednim od najvećih nacionalnih lanaca benzinskih postaja.

6 U skladu s odlukom bugarskog tijela za tržišno natjecanje, grupa Lukoil u Bugarskoj ima jedinstvenu infrastrukturu za logistiku, skladištenje i transport, koja joj daje iznimnu konkurentsku prednost na veleprodajnom tržištu goriva, gdje se nalazi u vladajućem položaju.

7 Tom je odlukom to tijelo smatralo da je društvo Lukoil Bulgarija provodilo praksu određivanja cijena na tom tržištu u skladu s kojom je to društvo na goriva koja podliježu plaćanju trošarina (silazno tržište) primjenjivalo prodajne cijene niže od onih koje je primjenjivalo na goriva u sustavu odgode plaćanja tih trošarina (uzlazno tržište). Smatralo je da ta praksa određivanja cijena, koja se očituje u istiskivanju marže, predstavlja zlouporabu vladajućeg položaja koja je protivna članku 21. ZZK-a.

8 U okviru tužbe koju je protiv te odluke podnijelo Administrativen sadu Sofija-oblast (Upravni sud regije Sofija, Bugarska), sudu koji je uputio zahtjev, društvo Lukoil Bulgarija osobito ističe da je navedeno tijelo pogrešno definiralo mjerodavno tržište.

9 Kao prvo, društvo Lukoil Bulgarija smatra, s jedne strane, da je mjerodavno tržište trebalo uključivati ukapljeni naftni plin (LPG) i metan, s obzirom na to da su ta dva proizvoda zamjena za benzin i dizel. Smatra da je njihovo isključenje dovelo do precjenjivanja tržišne snage društva Lukoil Bulgarija. Bugarsko tijelo za tržišno natjecanje osporava taj argument jer LPG i metan samo djelomično zamjenjuju benzin i dizel.

10 S druge strane, društvo Lukoil Bulgarija tvrdi da, s obzirom na to da benzin i dizel nisu zamjenjivi proizvodi, ni na strani potražnje ni na strani ponude, oni nisu dio istog tržišta. Bugarsko tijelo za tržišno natjecanje pak smatra da, iako benzin i dizel, sa stajališta krajnjeg potrošača, nisu zamjenjivi, s druge strane, trgovanje tim dvjema vrstama goriva, od strane istih dobavljača, i određivanje njihove cijene na veleprodajnom tržištu goriva obavljaju se pod jednakim uvjetima.

11 Sud koji je uputio zahtjev smatra da stoga valja utvrditi može li, u svrhu primjene članka 102. UFEU-a, nacionalno tijelo za tržišno natjecanje u isto tržište proizvoda uključiti goriva koja nisu zamjenjiva. Prema mišljenju tog suda, da je to bio slučaj, odluka bugarskog tijela za tržišno natjecanje mogla je uključiti dizel i benzin u isto tržište. Međutim, u takvom slučaju, odbijanje bugarskog tijela za tržišno natjecanje da uključi LGP u to isto tržište ne bi imalo razumno opravdanje, s obzirom na to da je benzin djelomično zamjenjiv s LGP-om.

12 Kao drugo, društvo Lukoil Bulgarija smatra da je bugarsko tijelo za tržišno natjecanje pogrešno smatralo da se veleprodajno tržište goriva može vertikalno podijeliti na dva podtržišta, odnosno, uzlazno, tržište goriva prodavanih u sustavu odgode plaćanja trošarina i, silazno, tržište goriva namijenjenih konačnoj potrošnji nakon plaćanja tih trošarina.

13 Društvo Lukoil Bulgarija osobito ističe da je bugarsko tijelo za tržišno natjecanje tvrdilo da to društvo ima relativno visok tržišni udio na veleprodajnom tržištu goriva od 40 % do 60 % te zauzima vladajući položaj na tom tržištu kao i na podtržištu goriva koja se prodaju u sustavu odgode plaćanja trošarina. Međutim, odluka bugarskog tijela za tržišno natjecanje ne sadržava nikakvu ocjenu tržišnih udjela navedenog društva na dvama podtržištima koja razlikuje ta odluka i ne identificira gospodarske subjekte prisutne na svakom od tih podtržišta. Društvo Lukoil Bulgarija smatra da se pravu Unije protivi to da tijelo za tržišno natjecanje utvrdi da se poduzetnik nalazi u vladajućem položaju a da pritom izričito ne navede koji su njegovi tržišni udjeli, što bugarsko tijelo za tržišno natjecanje osporava.

14 Stoga se sud koji je uputio zahtjev pita je li bugarsko tijelo za tržišno natjecanje, kako bi utvrdilo povredu poput one koju je navodno počinilo društvo Lukoil Bulgarija, bilo dužno ispitati sva bitna obilježja dvaju predmetnih tržišta, određujući pritom, za svako od njih, tržišne udjele, obujam tržišta i sudionike na tržištu.

15 U tim je okolnostima Administrativen sad Sofija-oblast (Upravni sud regije Sofija) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća pitanja:

„1. Treba li članak 102. UFEU-a te načela [poštovanja] pravâ obrane, pravne sigurnosti i zaštite legitimnih očekivanja, uključujući pretpostavku nedužnosti, tumačiti na način da su mjerodavna tržišta (tržišta na kojima je počinjena povreda) u slučaju [istiskivanja marže] dva vertikalno strukturirana tržišta, odnosno uzlazno tržište (*upstream market*) i silazno tržište (*downstream market*), te da tijelo za tržišno natjecanje upravo u pogledu tih dvaju mjerodavnih tržišta prilikom formuliranja prigovora i konačne upravne odluke treba utvrditi

činjenice o veličini mjerodavnih tržišta, sudionicima na tim tržištima i tržišnim udjelima sudionika na tim tržištima, uključujući odgovarajuće tržišne udjele poduzetnika kojem predbacuje vladajući položaj na tržištu?

2. Treba li članak 102. UFEU-a, u vezi s [poštovanjem] načel[a] pravâ obrane, pravne sigurnosti i zaštite legitimnih očekivanja, uključujući pretpostavku nedužnosti, tumačiti na način da se njime u okviru postupka u skladu s člankom 102. UFEU-a zabranjuje da se proizvodi koji nisu međusobno zamjenjivi ni na strani potražnje ni na strani ponude uključe u jedno te isto nacionalno tržište proizvoda, kao što je to u [glavnom postupku] učini[l]o [bugarsko tijelo za tržišno natjecanje] na način da je u jedno tržište goriva uključilo goriva dizel i benzin A-95H?

3. Ako je dopušteno u jedno nacionalno tržište proizvoda uključiti goriva koja nisu međusobno zamjenjiva na strani ponude ni potražnje, je li dopušteno u tržište goriva ne uključiti treće glavno gorivo na tom nacionalnom tržištu, [odnosno] [LPG], koje na nacionalnom tržištu ima jednako velik tržišni udio kao benzin?"

Dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku

16 Bugarsko tijelo za tržišno natjecanje i bugarska vlada osporavaju dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku. Te zainteresirane strane u tom pogledu u biti ističu tri argumenta.

17 Kao prvo, odluka bugarskog tijela za tržišno natjecanje temelji se isključivo na primjeni bugarskog prava i članak 102. UFEU-a nije primjenjiv jer navodna zlouporaba vladajućeg položaja ne utječe na trgovinu među državama članicama. Kao drugo, sud koji je uputio zahtjev nije definirao činjenični i pravni okvir prethodnih pitanja niti je objasnio činjenične pretpostavke na kojima se temelje ta pitanja, što su elementi koji su nužni za dobivanje tumačenja prava Unije koje bi mu bilo korisno. Taj je sud, zapravo, samo ponovio argumente stranaka glavnog postupka. Kao treće, prema mišljenju bugarskog tijela za tržišno natjecanje, ovim se zahtjevom za prethodnu odluku na Sud, praktično, prenose nadležnosti suda koji je uputio zahtjev za rješavanje pitanja utvrđivanja mjerodavnog tržišta, koje je ključno za rješenje navedenog spora.

18 Prema ustaljenoj sudskoj praksi, u okviru postupka ustanovljenog člankom 267. UFEU-a isključivo je na nacionalnom sudu pred kojim se vodi postupak i koji mora preuzeti odgovornost za sudsku odluku koja će biti donesena da uvažavajući posebnosti predmeta ocijeni nužnost prethodne odluke za donošenje svoje presude i relevantnost pitanja koja postavlja Sudu. Posljedično, kad se postavljena pitanja odnose na tumačenje prava Unije, Sud je u načelu dužan donijeti odluku (presude od 21. travnja 1988., Pardini, 338/85, EU:C:1988:194, t. 8. i od 22. listopada 2024., Kolin Inşaat Turizm Sanayi ve Ticaret, C-652/22, EU:C:2024:910, t. 36. i navedena sudska praksa).

19 Iz toga slijedi da pitanja koja se odnose na pravo Unije uživaju pretpostavku relevantnosti. Odbijanje Suda da odluči o zahtjevu za prethodnu odluku koji je uputio nacionalni sud moguće je samo ako je očito da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku, ako je problem hipotetski ili ako Sud ne raspolaže činjeničnim i pravnim elementima potrebnima da bi se mogao dati koristan odgovor na navedena pitanja (presuda od 9. rujna 2021., GE Auto Service Leasing, C-294/20, EU:C:2021:723, t. 40. i navedena sudska praksa).

20 U ovom slučaju, kad je riječ o prvom argumentu navedenom u točki 17. ove presude, nije očito da zatraženo tumačenje članka 102. UFEU-a nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku.

21 S jedne strane, iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da sud koji je uputio zahtjev smatra da je taj članak 102. primjenjiv u glavnom predmetu. Usto, svaki nacionalni sud mora navedeni članak 102. primjenjivati po službenoj dužnosti (presuda od 13. srpnja 2006., Manfredi i dr., C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, t. 31.).

22 S druge strane, prema sadržaju odluke bugarskog tijela za tržišno natjecanje, kako on proizlazi iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje, društvo Lukoil Bulgarija djeluje na cijelom državnom području Republike Bugarske, a praksa određivanja cijena o kojoj je riječ u glavnom postupku provodi se na nacionalnoj razini. Takvo je utvrđenje, koje treba provjeriti sud koji je uputio zahtjev, samo po sebi dovoljno kako bi se smatralo da ta praksa može utjecati na trgovinu među državama članicama u smislu članaka 101. i 102. UFEU-a (vidjeti u tom smislu presudu od 5. prosinca 2006., Cipolla i dr., C-94/04 i C-202/04, EU:C:2006:758, t. 45. i navedenu sudsku praksu). Međutim, kada nacionalno tijelo za tržišno natjecanje primjenjuje odredbe nacionalnog prava kojima se zabranjuje zlouporaba vladajućeg položaja na postupanje poduzetnika koje može utjecati na trgovinu među državama članicama u smislu članka 102. UFEU-a, članak 3. stavak 1. Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima [101.] i [102. UFEU-a] (SL 2003., L 1, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 165. i ispravak SL 2016., L 173, str. 108.) nalaže mu da usporedno primjenjuje i članak 102. UFEU-a (vidjeti u tom smislu presudu od 3. travnja 2019., Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie, C-617/17, EU:C:2019:283, t. 26. i navedenu sudsku praksu).

23 Kad je riječ o drugom argumentu navedenom u točki 17. ove presude, treba podsjetiti na to da, kao što je navedeno u članku 94. točki (c) Poslovnika Suda, zahtjev za prethodnu odluku mora sadržavati prikaz razloga koji su naveli sud koji je uputio zahtjev da se zapita o tumačenju ili valjanosti određenih odredaba prava Unije kao i pojašnjenje veze koja prema mišljenju tog suda postoji između tih odredaba i nacionalnog zakonodavstva primjenjivog u glavnom postupku.

24 U konkretnom slučaju, iz točaka 11. i 14. ove presude proizlazi da je sud koji je uputio zahtjev najvećim dijelom iznio razloge koji su ga naveli na to da Sudu uputi zahtjev za prethodnu odluku. Usto, iz očitovanja stranaka glavnog postupka, bugarske vlade i Europske komisije proizlazi da su one u biti mogle u potpunosti i na primjeren način zauzeti stajalište o postavljenim pitanjima.

25 Međutim, nijedan razlog iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje ne omogućuje utvrđivanje razloga koji su naveli sud koji je uputio zahtjev da se zapita o načelima poštovanja prava obrane, pravne sigurnosti i zaštite legitimnih očekivanja, uključujući pretpostavku nedužnosti. Iz toga slijedi da je, u toj mjeri, prvo i drugo prethodno pitanje nedopušteno.

26 Što se tiče trećeg argumenta navedenog u točki 17. ove presude, valja istaknuti da se postavljena pitanja odnose na tumačenje članka 102. UFEU-a, pri čemu se od Suda ne traži da primijeni taj članak 102. u glavnom predmetu. U tom pogledu valja podsjetiti na to da se prethodnim postupkom, koji je predviđen u članku 267. UFEU-a, uspostavlja bliska suradnja između nacionalnih sudova i Suda, utemeljena na podjeli ovlasti zahvaljujući kojoj Sud nacionalnim sudovima daje elemente za tumačenje prava Unije koji su im potrebni za rješavanje sporova koji se pred njima vode, pri čemu ne ovlašćuje Sud za primjenu pravila prava Unije u konkretnom slučaju [vidjeti u tom smislu presude od 23. studenoga 2021., IS (Nezakonitost rješenja kojom se

upućuje zahtjev za prethodnu odluku), C-564/19, EU:C:2021:949, t. 59. i navedenu sudsku odluku; od 8. prosinca 2022., HYA i dr. (Nemogućnost ispitivanja svjedoka optužbe), C-348/21, EU:C:2022:965, t. 49., te od 9. travnja 2024., Profi Credit Polska (Ponavljanje postupka okončanog pravomoćnom odlukom), C-582/21, EU:C:2024:282, t. 50. do 55. i navedenu sudsku praksu).

27 U tim je okolnostima zahtjev za prethodnu odluku dopušten u dijelu u kojem se odnosi na tumačenje članka 102. UFEU-a.

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

28 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da, kako bi se utvrdilo postojanje zlouporabe istiskivanja marže koju je počinio vertikalno integrirani poduzetnik, tijelo za tržišno natjecanje mora utvrditi, kako za uzlazno tako i silazno tržište, obujam tih tržišta i udjele navedenih tržišta koje drži taj poduzetnik, kao i njegovi konkurenti.

29 U ovom slučaju, iz spisa kojim raspolaže Sud proizlazi da je bugarsko tijelo za tržišno natjecanje utvrdilo da se istiskivanje marže koje se stavlja na teret društvu Lukoil Bulgarija odvija na veleprodajnom tržištu goriva, između dvaju podtržišta od kojih je uzlazno podtržište veleprodajno tržište goriva stavljenih u sustav odgode plaćanja trošarina, a silazno podtržište je veleprodajno tržište goriva nakon plaćanja trošarina. Istiskivanje marže proizlazi iz činjenice da društvo Lukoil Bulgarija gorivo prodaje na veliko na silaznom tržištu, odnosno nakon plaćanja trošarina, po cijeni nižoj od cijene po kojoj prodaje gorivo stavljeno u sustav odgode plaćanja trošarina na uzlaznom tržištu.

30 Kao prvo, valja podsjetiti na to da se zlouporaba istiskivanja marži sastoji od prakse određivanja cijena koja je, u nedostatku ikakvog objektivnog opravdanja, nepravedna jer stvarno istiskuje marže konkurentskih poduzetnika i stoga može proizvesti isključujući učinak za konkurente koji su barem jednako učinkoviti kao poduzetnik u vladajućem položaju (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 30. i 31.).

31 U skladu sa sudskom praksom Suda, istiskivanje marže predstavlja autonomnu zlouporabu, s obzirom na to da je nepravednost takve prakse određivanja cijena u smislu članka 102. UFEU-a povezana sa samim postojanjem tog istiskivanja, a ne s točnom razlikom u cijenama, tako da uopće nije potrebno utvrditi da veleprodajne cijene proizvoda na uzlaznom tržištu ili maloprodajne cijene na silaznom tržištu same po sebi predstavljaju zlouporabu zbog, ovisno o slučaju, svoje prekomjerne ili predatorske naravi (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 34. i navedenu sudsku praksu).

32 Kako bi se utvrdilo je li poduzetnik u vladajućem položaju zloupotrijebio svoj položaj primjenom takvih praksi određivanja cijena, valja ocijeniti sve okolnosti i ispitati nastoji li se tom praksom kupcu oduzeti ili ograničiti mogućnosti izbora u pogledu njegovih izvora opskrbe, zapriječiti konkurentima pristup tržištu, primijeniti na trgovinske partnere nejednake uvjete na istovrsne poslove ili ojačati vladajući položaj narušavanjem tržišnog natjecanja (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 28. i navedenu sudsku praksu).

33 Takve okolnosti mogu postojati kada vertikalno integrirani poduzetnik, koji ima vladajući položaj na uzlaznom tržištu, pokušava ograničiti normalno tržišno natjecanje na susjednom tržištu koje se nalazi silazno od tržišta na kojem on ima vladajući položaj, jer takvo postupanje može dovesti do istiskivanja konkurenata koji su u najmanju ruku jednako učinkoviti na tom susjednom tržištu, odnosno silaznom tržištu, smanjenjem njihovih marži. Naime, takvo postupanje može, osobito zbog uskih veza između predmetnih tržišta, oslabiti tržišno natjecanje na silaznom tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 87. i 91.).

34 Stoga je na sudu koji je uputio zahtjev da uzme u obzir sve posebne okolnosti glavnog predmeta kako bi ocijenio predstavljaju li dva tržišta koja je utvrdilo bugarsko tijelo za tržišno natjecanje zasebna tržišta koja su usko povezana.

35 Kao drugo, ako sud koji je uputio zahtjev ocijeni da dva tržišta koja je utvrdilo bugarsko tijelo za tržišno natjecanje predstavljaju dva zasebna, ali usko povezana, tržišta, to tijelo mora, prije nego zaključi da postoji povreda članka 102. UFEU-a, još ispitati ima li vertikalno integrirani poduzetnik vladajući položaj na uzlaznom tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 85. do 89.).

36 To je slučaj ako taj poduzetnik ima gospodarsku moć koja mu omogućuje sprečavanje održavanja djelotvornog tržišnog natjecanja na tom tržištu tako što mu daje veliku mogućnost neovisnog djelovanja prema konkurentima, kupcima te naposljetku potrošačima (presuda od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 23. i navedena sudska praksa).

37 Osim toga, postojanje vladajućeg položaja općenito proizlazi iz skupa više čimbenika koji, uzeti zasebno, nisu nužno odlučujući (presuda od 14. veljače 1978., United Brands i United Brands Continentaal/Komisija, 27/76, EU:C:1978:22, t. 66.).

38 U tom je pogledu Sud presudio da, iako se značenje tržišnih udjela može razlikovati od tržišta do tržišta, dulje posjedovanje iznimno znatnog tržišnog udjela predstavlja, osim u iznimnim okolnostima, dokaz o postojanju vladajućeg položaja, kao i da tržišni udjeli veći od 50 % predstavljaju izuzetno visoke tržišne udjele (vidjeti u tom pogledu presude od 13. veljače 1979., Hoffmann-La Roche/Komisija, 85/76, EU:C:1979:36, t. 41. i od 6. prosinca 2012., AstraZeneca/Komisija, C-457/10 P, EU:C:2012:770, t. 176.).

39 Međutim, iako je, kako bi se ocijenilo postojanje vladajućeg položaja na tržištu, dulje posjedovanje tržišnog udjela velikog opsega vrlo značajno, ostaje činjenica da se vladajući položaj može utvrditi i uzimajući u obzir druge značajke predmetnog tržišta, kao što su postojanje znatnih prepreka ulasku ili bitne infrastrukture, koje omogućuju ocjenu djeluje li navedeni poduzetnik na tom tržištu u znatnoj mjeri neovisno prema svojim konkurentima, klijentima i potrošačima.

40 U tom pogledu, u ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da društvo Lukoil Bulgarija djeluje u cijelom lancu proizvodnje goriva, sve do njihove konačne prodaje, i posjeduje jedinu rafineriju u zemlji kao i jedinstvenu logističku, skladišnu i transportnu infrastrukturu u zemlji.

41 Kao treće, iz sudske prakse Suda proizlazi da zlouporabna priroda prakse određivanja cijena koju provodi vertikalno integrirani poduzetnik u vladajućem položaju na uzlaznom tržištu i koja dovodi do istiskivanja marže konkurenata tog poduzetnika na silaznom tržištu ne ovisi o postojanju vladajućeg položaja tog poduzetnika na potonjem tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 89.).

42 Međutim, kao što to ističe Komisija, nije isključeno da će se podaci o tom silaznom tržištu možda morati uzeti u obzir kako bi se ispitalo je li ta praksa određivanja cijena protivna članku 102. UFEU-a.

43 Naime, kako bi se utvrdila zlouporaba vladajućeg položaja koju čini istiskivanje marže, tijelo za tržišno natjecanje dužno je dokazati da je razlika između cijena predmetnih proizvoda ili usluga na uzlaznom tržištu i onih na silaznom tržištu ili negativna, ili nedostatna za pokrivanje posebnih troškova koje poduzetnik u vladajućem položaju mora snositi za isporuku vlastitih proizvoda ili usluga na silaznom tržištu, tako da ta razlika ne omogućuje konkurentu koji je jednako učinkovit kao taj poduzetnik da se s njim natječe za isporuku navedenih proizvoda ili usluga na silaznom tržištu. Sud je također utvrdio da se za ocjenu zakonitosti politike cijena koju primjenjuje poduzetnik u vladajućem položaju načelno valja pozvati na mjerila vezana uz cijene koja se temelje na troškovima što ih je imao sam poduzetnik u vladajućem položaju i na njegovoj strategiji (vidjeti u tom smislu presudu od 25. ožujka 2021., Slovak Telekom/Komisija, C-165/19 P, EU:C:2021:239, t. 73. i 74. i navedenu sudsku praksu).

44 Stoga, kako bi se utvrdilo može li razlika između cijena poduzetnika u vladajućem položaju na uzlaznom tržištu i cijena koje taj poduzetnik primjenjuje na silaznom tržištu dovesti, na potonjem tržištu, do učinka istiskivanja njegovih konkurenata koji su barem jednako učinkoviti kao i on, valja utvrditi bi li navedeni poduzetnik bio dovoljno učinkovit da nudi usluge na silaznom tržištu, a da pritom ne ostvaruje gubitak, da je prethodno bio obvezan plaćati vlastite cijene na uzlaznom tržištu, što u načelu pretpostavlja uzimanje u obzir cijena i troškova poduzetnika u vladajućem položaju na silaznom tržištu, odnosno, ako nije moguće uputiti na te cijene i troškove, uzeti u obzir cijene i troškove konkurenata na tom istom tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 41. do 46.).

45 Naposljetku, valja još naglasiti da predmetni poduzetnik može dokazati da njegova praksa određivanja cijena, iako proizvodi učinak istiskivanja na silaznom tržištu, ostaje gospodarski opravdana, što podrazumijeva da se, na temelju svih okolnosti predmetnog slučaja, dokaže da takav učinak istiskivanja, nepovoljan za tržišno natjecanje, može imati protutežu, odnosno da ga nadmašuju pogodnosti u pogledu učinkovitosti od koje koristi ima i potrošač na tom tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 17. veljače 2011., TeliaSonera Sverige, C-52/09, EU:C:2011:83, t. 75. i 76.).

46 Stoga na prvo prethodno pitanje valja odgovoriti tako da članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da, kako bi se utvrdilo postojanje zlouporabe istiskivanja marže koju je počinio vertikalno integrirani poduzetnik, tijelo za tržišno natjecanje mora utvrditi, s jedne strane, postojanje vladajućeg položaja tog poduzetnika na uzlaznom tržištu, uzimajući u obzir udjele na tom tržištu koje drži navedeni poduzetnik ili druge relevantne značajke navedenog tržišta na temelju kojih se može smatrati da isti poduzetnik ima gospodarsku snagu koja mu omogućuje da u znatnoj mjeri postupa neovisno o svojim konkurentima, klijentima i potrošačima, te, s druge strane, postojanje – na silaznom tržištu, povezanom s uzlaznim tržištem – cijene koju primjenjuje vertikalno integrirani poduzetnik a koja može dovesti do učinka istiskivanja njegovih konkurenata koji su barem jednako učinkoviti kao i on, uzimajući u obzir značajke tog silaznog tržišta.

Drugo i treće pitanje

47 Svojim drugim i trećim pitanjem, koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da proizvodi koji nisu zamjenjivi s gledišta ponude i potražnje, poput benzina i dizela, mogu biti uključeni u definiciju mjerodavnog tržišta proizvoda, dok je proizvod koji, poput LGP-a, može biti zamjenjiv s gledišta ponude i potražnje barem jednog od tih dvaju goriva, isključen iz te definicije.

48 Iz sudske prakse Suda proizlazi da je utvrđivanje mjerodavnog tržišta, u okviru primjene članka 102. UFEU-a, od ključne važnosti, s obzirom na to da se mogućnosti tržišnog natjecanja mogu ocjenjivati samo s obzirom na značajke predmetnih proizvoda te, načelno, čini preduvjet za ocjenu eventualnog postojanja vladajućeg položaja dotičnog poduzetnika (vidjeti u tom smislu presudu od 21. veljače 1973., Europemballage i Continental Can/Komisija, 6/72, EU:C:1973:22, t. 32). Cilj tog utvrđivanja jest određivanje opsega unutar kojeg treba ocijeniti pitanje može li se taj poduzetnik u znatnoj mjeri ponašati neovisno o svojim konkurentima, klijentima i potrošačima (vidjeti u tom smislu presude od 9. studenoga 1983., Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Komisija, 322/81, EU:C:1983:313, t. 37. i od 30. siječnja 2020., Generics (UK) i dr., C-307/18, EU:C:2020:52, t. 127.).

49 Utvrđivanje mjerodavnog tržišta zahtijeva da se, kao prvo, odredi tržište proizvoda, a potom njegovo zemljopisno tržište (presude od 14. veljače 1978., United Brands i United Brands Continentaal/Komisija, 27/76, EU:C:1978:22, t. 10. i 11., i od 27. lipnja 2024., Komisija/Servier i dr., C-176/19 P, EU:C:2024:549, t. 382.).

50 Kada je riječ o tržištu proizvoda, iz sudske prakse Suda proizlazi to da pojam mjerodavnog tržišta znači da djelotvorno tržišno natjecanje može postojati između proizvoda koji su njegov dio, što podrazumijeva dovoljan stupanj međuzamjenjivosti ili zamjenjivosti radi iste uporabe među svim proizvodima koji su dio istog tržišta. Međuzamjenjivost ili zamjenjivost ne ocjenjuje se samo u odnosu na objektivne značajke predmetnih proizvoda. Također valja uzeti u obzir uvjete tržišnog natjecanja i strukturu potražnje i ponude na tržištu (vidjeti u tom smislu presudu od 27. lipnja 2024., Komisija/Servier i dr., C-176/19 P, EU:C:2024:549, t. 383. i navedenu sudsku praksu).

51 Iz tih elemenata proizlazi da ocjena zamjenjivosti dvaju proizvoda nije ograničena na utvrđivanje jesu li oni s funkcionalnog gledišta prikladni za zadovoljavanje iste potrebe, nego usto zahtijeva da se utvrdi jesu li ti proizvodi doista zamjenjivi s gospodarskog stajališta. Ekonomska zamjenjivost dvaju proizvoda može se utvrditi ako promjene u njihovim relativnim cijenama dovedu do prijenosa prodaje s jednog proizvoda na drugi. U tom pogledu valja naglasiti da, s ekonomskog stajališta, zamjenjivost potražnje najizravnije i najučinkovitije utječe na ponašanje dobavljačâ određenog proizvoda. Ocjena te zamjenjivosti u biti se sastoji od procjene unakrsne cjenovne elastičnosti potražnje utvrđivanjem bi li se potrošači proizvoda koji podliježe malom ali trajnom povećanju cijene okrenuli zamjenskim proizvodima (vidjeti u tom smislu presudu od 27. lipnja 2024., Komisija/Servier i dr., C-176/19 P, EU:C:2024:549, t. 384.).

52 Iako ocjena koja omogućuje određivanje tržišta na kojem treba ocijeniti postojanje vladajućeg položaja zahtijeva donošenje činjeničnih utvrđenja o uvjetima tržišnog natjecanja i strukturi ponude i potražnje na tom tržištu, što je u nadležnosti suda koji je uputio zahtjev, valja utvrditi da nije isključeno da, unatoč nepostojanju zamjenjivosti s funkcionalnog gledišta između triju vrsta motornih goriva – kao što su dizel, benzin i LGP – za potražnju krajnjih potrošača, može

postojati, uzimajući u obzir posebne uvjete ponude u Bugarskoj, dovoljan stupanj zamjenjivosti između nekih od tih goriva na veleprodajnom tržištu goriva stavljenih u sustav odgode plaćanja trošarine, što bi dovelo do njihova uključivanja na isto tržište proizvoda.

53 Prema tome, na sudu koji je uputio zahtjev je da ispita, među ostalim, s jedne strane, treba li se skladištenje na veliko benzina i dizela odvijati u postrojenjima slične ili različite prirode i, s druge strane, može li se LGP skladištiti na veliko u istim postrojenjima kao i benzin i dizel ili su za to, naprotiv, potrebna posebna postrojenja.

54 Naime, iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da je bugarsko tijelo za tržišno natjecanje prilikom određivanja mjerodavnog tržišta u svrhu ocjene postojanja vladajućeg položaja uzelo u obzir samo benzin i dizel, ali ne i LGP, s obzirom na to da su za trgovce na veliko uvjeti skladištenja tih prvih dvaju motornih goriva isti, što bi im omogućilo da, ovisno o potražnji, ponude jedno ili drugo od tih prvih dvaju goriva a da to za njih ne stvara dodatne troškove.

55 S druge strane, što se tiče LGP-a, prema mišljenju bugarskog tijela za tržišno natjecanje, u Bugarskoj postoje posebni zahtjevi u pogledu njegova skladištenja i preprodaje nakon plaćanja trošarina. Osim toga, LGP se transportira drugačije od benzina i dizela.

56 Takva razmatranja mogu predstavljati objektivno opravdanje razlikovanja koje je provelo bugarsko tijelo za tržišno natjecanje između benzina i dizela, s jedne strane, i LGP-a, s druge strane, što je ipak na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri.

57 S obzirom na prethodna razmatranja, na drugo i treće prethodno pitanje valja odgovoriti tako da članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da samo proizvodi koji su dovoljno zamjenjivi mogu biti uključeni u isto tržište u svrhu ocjene postojanja vladajućeg položaja. Ako postupanje koje se smatra protupravnim čine prakse određivanja cijena koje dovode do istiskivanja marže, tijelo za tržišno natjecanje mora provjeriti je li – unatoč nepostojanju zamjenjivosti s funkcionalnog gledišta između triju vrsta motornih goriva, kao što su dizel, benzin i LGP, za potražnju krajnjih potrošača – na temelju uvjeta tržišnog natjecanja i strukture ponude i potražnje moguće utvrditi da neka od tih goriva pripadaju istom tržištu proizvoda na uzlaznom tržištu.

Troškovi

58 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (treće vijeće) odlučuje:

1. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da, kako bi se utvrdilo postojanje zlouporabe istiskivanja marže koju je počinio vertikalno integrirani poduzetnik, tijelo za tržišno natjecanje mora utvrditi, s jedne strane, postojanje vladajućeg položaja tog poduzetnika na uzlaznom tržištu, uzimajući u obzir udjele na tom tržištu koje drži navedeni poduzetnik ili druge relevantne značajke navedenog tržišta na temelju kojih se može smatrati da isti poduzetnik ima gospodarsku snagu koja mu omogućuje da u znatnoj mjeri postupa neovisno o svojim konkurentima, klijentima i potrošačima, te, s druge strane, postojanje –na silaznom tržištu, povezanom s uzlaznim tržištem – cijene koju**

primjenjuje vertikalno integrirani poduzetnik a koja može dovesti do učinka istiskivanja njegovih konkurenata koji su barem jednako učinkoviti kao i on, uzimajući u obzir značajke tog silaznog tržišta.

2. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da samo proizvodi koji su dovoljno zamjenjivi mogu biti uključeni u isto tržište u svrhu ocjene postojanja vladajućeg položaja. Ako postupanje koje se smatra protupravnim čine prakse određivanja cijena koje dovode do istiskivanja marže, tijelo za tržišno natjecanje mora provjeriti je li – unatoč nepostojanju zamjenjivosti s funkcionalnog gledišta između triju vrsta motornih goriva, kao što su dizel, benzin i ukapljeni naftni plin, za potražnju krajnjih potrošača – na temelju uvjeta tržišnog natjecanja i strukture ponude i potražnje moguće utvrditi da neka od tih goriva pripadaju istom tržištu proizvoda na uzlaznom tržištu.**

Potpisi